

גמור כל ימיו ועשה תשובה בלתי נכונה אין מזכירין לו: כל הרשעים וכו'. פ' לפני אידיון (דף ז'). וכלן שחזרו בהם אין מקבלין אותם עולמים דברי ר"מ ר"י אומר חזרו בהם במטמוניות אין מקבלין אותם בפרהסיא מקבלין אותם. ח"ד עשו דבריהם במטמוניות מקבלין אותם בפרהסיא אין מקבלין אותם ר"ש ור' יהושע בן קרחה אומרים בין כך ובין כך מקבלין שנאמר שובו בני ישראל אומר ר' יצחק איש כפר עכו ח"ד יוחנן הלכה כמותו הוה. ומפרש רבינו דהאי וכלן קאי אכל רשעים ופושעים וכיוצא בהם. ונראה דקאי לכל הכך שכתב בפ' זה גם לאפיקורסין ואלו שכתב בפרק ב' דעכו"ם שהאפיקורסין אין מקבלין אותם בתשובה לעולם כבר כתב שם והאפיקורסין הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרו עד שנמלאו עוברים על גופי מורה להכעיס בשלש נפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון משמע דבהך אפיקורסים דוקא הוא דקאמר שאין מקבלין אותם: ארבעה

הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם הבא שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה [בין בגלוי בין במטמוניות מקבלין אותן שנאמר שובו בני ישראל שובבים. אע"פ שעדין שובב הוא שהרי בסתר שב ולא בגלוי מקבלין אותו בתשובה:

פרק רביעי

א ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה. ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו: ואלו הן. (א) המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים מלעשות מצוה. (ב) והמטה את חבריו מדרך טובה לרעה כגון מסית ומדיח. (ג) הרואה בנו יוצא לתרבות רעה ואינו ממחה בידו. הואיל ובנו ברשותו אילו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחטיאו. ובכלל עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין יחיד בין רבים ולא מיחה אלא יניחם בבשלונם. (ד) והאומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר: ב' ומהן חמשה דברים הנועלים דרכי התשובה בפני עושיהן. ואלו הן. (א) הפורש מן הצבור, לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהיה עמהן ואינו זוכה עמהן בזכות שעושיהן. (ב) והחולק על דברי חכמים, לפי שמחלוקתו גורמת לו לפרוש מהן ואינו יודע דרכי התשובה. (ג) והמלעיג על המצות, שכיון שנתבזו בעיניו אינו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה. (ד) והמבזה רבותיו, שדבר זה גורם לו לדחוף ולטרונו כגחזי ובזמן שנמרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת. (ה) והשונא את התוכחות שהרי לא הגיח לו דרך תשובה. שהתוכחה גורמת לתשובה שבזמן שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכילימין אותו חוזר בתשובה כמו שכתוב בתורה זכור ואל תשכח, ממרים הייתם. ולא נתן ה' לכם לב. עם נבל ולא חכם. וכן ישעיהו הוכיח את ישראל ואמר הוי גוי חומא. ידע שור קנהו. מדעתי כי קשה אתה. וכן צוהו האל להוכיח לחטאים שנאמר קרא בגרון אל תחשוך. וכן כל הנביאים הוכיחו לישראל עד שחזרו בתשובה. לפיכך צריך להעמיד בכל קהל וקהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה, וזה ששונא את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך יעמוד בחטאתיו שהם בעיניו טובים: ג' ומהם חמשה דברים העושה אותן אי אפשר לו שישוב בתשובה גמורה לפי שהם עונות שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר לו או ישאל ממנו למחול לו. ואלו הן. (א) המקלל את הרבים ולא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה. (ב) והחולק עם גנב, שלפי שאינו יודע גניבה זו של מי היא אלא הגנב גונב לרבים ומביא לו והוא לוקח. ועוד שהוא מחזיק יד הגנב ומחטיאו. (ג) והמוציא אבדה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה, לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר. (ד) *והאובל שור עניים ויתומים ואלמנות. אלו בני אדם אמללין הם ואינן ידועים ומפורסמים וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע שור זה של מי הוא ויחזירו לו. (ה) והמקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן הגיע המייה זו וכמה היא כחה כדי שיחזיר, שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזיק יד זה ומחטיאו: ד' ומהן חמשה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן. לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא והוא ידמה שאין זה חטא. ואלו הן

לחם משנה

השונה מפני גודל חטאו כמ"ס ר"ל כלומר שהקב"ה נועל ממנו דרכי התשובה אבל לפעמים יעשה אותה ויהנה לו וכמ"ס רבינו בבבא קמא. אבל האומר הרי זמני הוא ויהרר רע שלא יבא לעשות תשובה מפני שנעשית לו כהיתר מלבד שאין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי חטאו וזהו חטא בעצמו לא יבא לעשות בשום דבר שנעשה לו כהיתר, ורבינו לא הזכיר אלא פעם אחת כדברי הברייתא שמהם הכ"ד מפני שהאומר פעם אחת הוא מזה המין שאין הקב"ה מספיק ולזה כתב אין הקב"ה מספיק לו לעשות תשובה כפי גודל חטאו, אבל האומר הרי זמני אין זה מזה המין אלא שהוא בעצמו לא יעשה כדפרישית:

ב המבזה רבותיו. שם בצרייתא מן אבותיו, וכבוד רבינו דהני חרמי חד נינהו דאל"כ פש ליה חדא והוה להו כ"ה ואין קאמרם הברייתא כ"ד:

ג האובל שור עניים. ולא של עשירים והזכיר רבינו הפסע אלו בני אדם וכו'. והראב"ד ז"ל גורם שור עניים ור"ל שהוא דוחק אותו בחובו וכו'. הלכך נקט עניים וכו' שאין להם לפרוע: המקבל שוחד להטות דין אינו יודע עד היכן. פירוש אדם שמקבל

כל הרשעים וכו'. בפ"ק דעבודת כוכבים (דף ז'). ח"ד וכלן שחזרו בהם וכו' (עין בב"מ). ופירש"י ז"ל דזבן אגזלגס ועמי ארץ קאי והתם דמו פירושו ופירשו פי' אחר ורבינו גורם כגורם הרי"ף ז"ל שגורם כל הפושעים שחזרו בהן כו' ונחבארו דברי רבינו לפי גרסא זו:

פ"ד א ארבע ועשרים דברים מעכבין את התשובה וכו'. ברייתא זו לא נמצאת אלא בדברי הרי"ף ז"ל בפרק יו"ט ושם מנה אלו כ"ד דברים ורבינו ביארן כולם בטעמים: האומר אחטא ואשוב וכו'. בפ' יו"ט (פ"א). אמרו האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה והקשו בגמרא למה לי אחטא ואשוב הרי זמני וחזרו כדרכי הנהגה אחר רב דאמר רב הונא אחר רב כיון שעובר אדם עבירה ושגה בה הותרה לו הותרה לו אלא אימא נעשית לו כהיתר ע"כ, וא"כ קשה על רבינו דתשגה בגמ' דבעינן שיאמר הרי זמני אחטא ואשוב ואין כח דנחמד בגי' וי"ל דרבינו חוקשה לו דברייתא לא הזכיר אלא פעם אחת אחטא ואשוב ובמהני' הזכיר חרמי דמשמע דבעינן חרמי. ולכך מירץ דלא פליגי דברייתא קאמרם דאין הקב"ה מספיק לו לעשות

הנהגות מיימוניות

זה המבזה חבירו בפני ח"ו וכו' בעירור: [ג] פרק קמא דעכו"ם בר' שמעון ורבי יהושע בן קרחה דאמר ר' יצחק איש כפר עכו הלכה כמותו הוה:

ואומר מנשה אין לו חלק לעכו"ב מרשם ידוים של בעלי תשובה דהני תנא קמייהו דרבי יוחנן מנשה עשה תשובה לג' שנים כו' עוד אמר רבי יוחנן מנשה רבי שמעון בן יוחאי כו' עד ששעס הקב"ה כעין מחתרת בריקע כדי לקבלו, נמצא בכל תלוי בתשובה: כל הרשעים והפושעים כו' עד סוף הפרק. בנכרות כוף פ' עד כמה (דף ל') ופ"ק דע"ז (דף ז'): פ"ד ארבעה ועשרים דברים מעכבין עד כשכלונם. פרק הלך (דף ק"ו) ופ' כ' דיומא (דף כ"ב): והאומר אחטא ואשוב עד מכפרת. פרק חטא דיומא (דף פ"א): ומהן ה' דברים עד בעיניו טובים. פ"ק דתעניות (דף י"א) וחילוק כ"ד דברים ליקטם בתלמוד: מהן ה' עד התירונו לו. פ' הלך: כתב הראב"ד ז"ל דומה שהוא שונה וכו' ואומר שני אנו נועל ע"כ: ואני אומר שדקדקי כהני יד ל"מ ז"ל ונמצא דגל"ס: והמקבל שוחד עד ומחטיא אותו. זה בכלל שאר הדברים הדומים לחטא נמדה ונמשקל ונמשורה: ומהן המשה דברים עד כעל עניויות, ומהן ה' דברים עד כעל תשובה, כל אלו הדברים עד סוף הפרק. פרק הלך (דף ק"ו) וכבר כתבתי מקלף לשון בגמרא אשר שם:

מדע. הלכות תשובה פרק ד ה

עליו או חכם. הרי נפיקה משמע שם דבר זה הוא בידו שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לספס וסכל הוא לענין יראה שמים. ומורי הר"ם חרין דהכא ה"פ לאחזו בחכמה או בסכלות והוא דפ' כל היר' ר"ל לעשות לו לב חכם או לב טפש עד כאן לשון הרמ"ך. ומ"ש דסכל הוא לענין יראה שמים אין לו טעם דאין ענין סכל לענין יראה שמים ועוד דאין זה מקביל לחכם:

ובין

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. (ד) המתכבד בקלון חבירו אומר בלבו שאינו חטא לפי שאין חבירו עומד שם ולא הגיע לו בושות ולא ביישו אלא ערך מעשיו הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו או חכמתו כדי שיראה מכללו שהוא מכובד וחבירו בזוי. (ה) והחושד בשרים אומר בלבו שאינו חטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה והוא אינו יודע שזה עון שמים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה: (ו) ומהן חמשה דברים העושה אותם ימשך אחריהם תמיד וקשים הם לפרוש מהן. לפיכך צריך אדם להזהר מהן שמא ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד. ואלו הן. רכילות ולשון הרע ובעל חמה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע מפני שהוא לומד ממעשיו והן נרשמים בלבו. הוא שאמר שלמה ורועה כסילים ירוע. וכבר בארנו בהלכות דעות דברים שצריך כל אדם לנהוג בהן תמיד קל וחומר לבעל תשובה: (ז) כל אלו הדברים וכיוצא בהן אף על פי שמעבבין את התשובה אין מונעין אותה אלא אם עשה אדם תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא:

פרק חמישי

א רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו. ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע. כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע ובין שכן הוא פן ישלח ידו: (א) אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גזור על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן אלא כל אדם ראו לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או [ב] סכל או רחמן או אכזרי או כלי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גזור עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה. הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. כלומר אין הבורא גזור על האדם להיות טוב ולא להיות רע. ובין שכן הוא נמצא זה החומא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו'. וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידנו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידנו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו': (ג) ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים. וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום. כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבכם זה לחם. כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גזור עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם: (ד) אילו האל היה גזור על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבדים מלבם המפשים הוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך המיבוי דרכיםם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר גזור עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לו לזוז ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק. השופט כל הארץ לא יעשה משפט. ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו. כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו. ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי

לחם משנה

סבור הוא שלא הספיק שהדבר יש לו רגלים וכו'. כ"ל לבאר לשון זה, וכבר שמעתי צו פירוש אחר ואינו מחזור:

ד המשתמש בעצבות של עני וכו'. מאי דקאמר עבוב של עני ולא של עשיר נאמן רבינו הטעם מפני שהוא עבוב שאינו מחמיו מדמיו כלל:

פ"ה א רשות לכל אדם וכו'. כל זה הפרק הוא מבורר:

ב כל אדם ראו לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל. מה שהקשה מההיא דמסכת נדה (דף ט"ז) דאמר טפס ז' מה חכא עליה חכם או טפס וכו' כבר חרין בעל ההקשות:

ד לדרך מן הדרכים. ר"ל לומר אם לדרך טוב או לדרך רע. או למדע מן המדעות ר"ל חכמה

שמקבל שוחד והספיק את הדין אם היה יודע צודאלי שראובן היה פטור לתת לשמעון מנה והוא חייבו לתת לו כשכיל שוחד שקבל משמעון ודאי שהיה יכול לחזור בתשובה ויחזיר לראובן המנה שזן שפירע שלא כדין אבל מאחר שהשוחד יעור עיני הכמים הוא חושב כשלווק שוחד משמעון וחייב לראובן שלא הספיק את הדין כלל אלא שלקח שוחד להחייב את האמת מפני שטעם צעיונו מחמת השוחד ונראה לו שהדין עס שמעון. וז"ל שהספיק יש לו רגלים כלומר שיש לו פני הראות לזכות את שמעון ובין שכן נראה לו שהספיק אמת ואיך יחזיר. וזהו אומרו אינו יודע עד היכן הגיע הספיק זה כלומר זאת הטיית הדין אינו יודע עד היכן היה למי הספיק את הדין ועד היכן כח ההספיק שהספיק זה את הדין כלומר לכמה אשמים הספיק הדין ולכמה לא הספיק דזה טעם צעיונו של מי שהספיק

מגדל עז

פ"ה רשות לכל האדם נתונה לו עד זה לספ. פרק לפני אידיון (דף ט"ז) ונכמה מקומות בתלמוד ובגמלה (דף כ"ה) פרק עומד ויושב הכל בידי שמים חזן מירלח שמים וכל זה שכתב

הנהגות מיימוניות

[א] תימה דבפירוש אמר פ' כל היר' שמלאך המכונה על ההריון לילה שמו נוטל את הטיפה כו' עד גבור או חלש או טפס או חכם כו' הרי בפירוש משמע שגם דבר זה ביד שמים. ואולי יש חלוק בין סכל לטיפש. ומה שכתב חכם או כסיל שמא יש לומר לענין יראה שמים ובמגדל אינו"ג שהי"ח חרין לי מורי רבינו דפירוש לאחזו בחכמה או בסכלות ומה שפ' כל היר' היינו לעשות לו לב חכם או טפס, ע"כ: